

DAVLAT BYUDJETI STATISTIKASI

TDIU, Iqtisodiy statistika kafedrasi dotsenti

Akbarova Barno Shuxratovna

b.akbarova@tsue.uz

TDIU, Statistika yoʻnalishi 3-bosqich talabasi

Zuxriddinov Diyorbek Jaloliddin oʻgʻli

E-mail: zuxriddinovdiyorbek1@gmail.com

Anotatsiya: Mazkur maqolada davlat byudjeti tizimi va uning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi oʻrni tahlil qilingan. Davlat byudjeti iqtisodiy oʻsish, ijtimoiy barqarorlik, aholi farovonligini oshirish va davlat xavfsizligini taʼminlashda muhim rol oʻynaydi. Maqolada davlat byudjeti tizimining asosiy vazifalari, Oʻzbekiston Respublikasidagi byudjet tashkil etilishining oʻziga xos jihatlari, soliq siyosatining ahamiyati va xorijiy tajribalar tahlil qilingan. Shuningdek, Oʻzbekistonda davlat byudjeti ijrosi, soliq tizimi islohotlari va byudjet xarajatlarining samaradorligini oshirish borasida amalga oshirilgan chora-tadbirlar haqida ham soʻz yuritilgan. Maqola, davlat byudjeti tizimini takomillashtirish, soliq siyosatini optimallashtirish va ijtimoiy soha xarajatlarini samarali boshqarish masalalariga alohida eʼtibor qaratadi.

Аннотация: В данной статье анализируется система государственного бюджета и его роль в социально-экономическом развитии страны. Государственный бюджет играет важную роль в экономическом росте, социальной стабильности, повышении благосостояния населения и обеспечении безопасности государства. В статье проанализированы основные задачи государственной бюджетной системы, особенности бюджетной организации в Республике Узбекистан, значение налоговой политики и зарубежный опыт. Также речь шла об исполнении государственного бюджета, реформах налоговой

системы и мерах по повышению эффективности бюджетных расходов в Узбекистане. В статье особое внимание уделяется вопросам совершенствования системы государственного бюджета, оптимизации налоговой политики и эффективного управления расходами социальной сферы.

Anotation: This article analyzes the state budget system and its role in the socio-economic development of the country. The state budget plays an important role in economic growth, social stability, improving the welfare of the population and ensuring the security of the state. The article analyzes the main tasks of the state budget system, specific aspects of the organization of the budget in the Republic of Uzbekistan, the importance of Tax Policy and foreign experiences. Also mentioned in Uzbekistan are measures taken to improve the implementation of the state budget, reforms of the tax system and the efficiency of budget expenditures. The article pays special attention to the issues of improving the state budget system, optimizing tax policies and effectively managing the costs of the social sphere.

Kirish

Davlat byudjeti mamlakatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda, ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. U davlatning daromad va xarajatlarini belgilovchi asosiy hujjat bo'lib, mamlakatni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni tashkil etadi. Byudjet tizimi iqtisodiy boshqaruvning eng muhim vositalaridan biri bo'lib, davlatning ijtimoiy va iqtisodiy maqsadlarini amalga oshirishda asosiy mexanizm sifatida ishlatiladi.

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti va uning byudjet tizimi so'nggi yillarda jadal rivojlanmoqda. Davlat byudjetining samarali va adolatli taqsimlanishi iqtisodiyotning barqaror o'sishini, aholining ijtimoiy farovonligini oshirishni va davlatning xalqaro iqtisodiy maydondagi o'rnini mustahkamlashni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, davlat byudjetining ajralmas tarkibiy qismi bo'lgan soliq tizimi, davlat daromadlari va xarajatlarini boshqarishning samaradorligini ta'minlaydi.

Maqolaning maqsadi davlat byudjeti tizimining O'zbekiston iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish, davlat byudjetining ishlab chiqilishi va ijrosini optimallashtirishda amalga oshirilgan islohotlarni ko'rib chiqishdan iboratdir. Maqolada shuningdek, xalqaro tajribalardan foydalangan holda, mamlakatda byudjet tizimi va soliq siyosatini takomillashtirishga doir tavsiyalar ham beriladi.

Davlat Byudjeti: Mamlakat Ijtimoiy-Iqtisodiy Rivojlanishidagi O'rne va Ahamiyati

Davlat byudjeti mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin tutuvchi omil hisoblanadi. Byudjet tizimi samarali faoliyat yuritgan taqdirda, u makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga, iqtisodiy o'sishning yuqori sur'atlariga erishishga, inflyatsiya, ishsizlik kabi iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarni bartaraf qilish imkonini yaratadi. Davlat byudjetining asosiy vazifasi fiskal siyosat orqali ishlab chiqarish va iste'mol o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash, aholi daromadlaridagi yuqori tabaqalashuvni oldini olishdir. O'z navbatida, yuqoridagi masalalarni oqilona hal etish mamlakat iqtisodiy qudratini oshirish bilan birga, aholi farovonligini ham yaxshilashga olib keladi.

Fiskal siyosat qadimdan mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida markaziy ahamiyatga ega bo'lib kelgan. Tarixda davlat byudjeti tizimi asosan mudofaa tizimlarini mustahkamlash, yangi erlar va inshootlar qurish bilan bog'liq bo'lsa, bugungi kunda uning vazifalari sezilarli darajada kengayib, ijtimoiy va iqtisodiy masalalarni hal qilishga yo'naltirilgan. Shu tariqa, davlat byudjeti tizimi nafaqat mamlakatning xavfsizligini ta'minlash, balki bir qator ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni hal qilishni ham o'z zimmasiga oladi.

Davlat Byudjetining 2024-yildagi pranozi

2024 yilda O'zbekiston Respublikasi yalpi ichki mahsulotining o'sish sur'ati 5,6-5,8 foiz bo'lishi kutilmoqda. Unda sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmi 6 foiz,

qurilish ishlari – 6,3 foiz, qishloq xo‘jaligi – 4 foiz va bozor xizmatlari – 14,9 foizga o‘sishi prognoz qilinmoqda.

Davlat Byudjetining Vazifalari

Davlat byudjetining mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashdagi asosiy vazifalari quyidagilardan iboratdir:

Iqtisodiy rivojlantirish vazifasi – bu byudjetning ishlab chiqarishni rivojlantirish va kengaytirish uchun amalga oshiradigan ijtimoiy faoliyatidir. Davlat o‘z byudjetidan subsidiya va dotatsiyalar ajratish orqali ishlab chiqarishni rag‘batlantirishi, shuningdek, ba‘zi tovarlar va xizmatlarga soliq stavkalarini oshirishi mumkin.

Ijtimoiy rivojlantirish vazifasi – bu aholini ijtimoiy himoya qilish, turmush farovonligini oshirish va ijtimoiy sohalarda (sog‘liqni saqlash, ta‘lim, madaniyat) rivojlanishni ta‘minlashni o‘z ichiga oladi. Kam ta‘minlangan qatlamlarni ijtimoiy himoya qilish ham muhim ahamiyatga ega.

Xavfsizlikni ta‘minlash vazifasi – bu mamlakat va uning aholisi uchun tinch va farovon hayot sharoitlarini yaratish, ishlab chiqaruvchilarga erkin faoliyat yuritish imkoniyatlari yaratishdan iboratdir.

Mustaqillikka erishganidan keyin, O‘zbekiston davlat byudjeti tizimini takomillashtirish bo‘yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirdi. Bu chora-tadbirlar mamlakatda qulay ishlab chiqarish muhitini yaratishga, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga va aholi farovonligini oshirishga qaratilgan.

Davlat Byudjeti Tizimi

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 122-moddasiga ko‘ra, davlat byudjeti quyidagi qismlarga bo‘linadi:

Respublika byudjeti – umumdavlat tusidagi tadbirlarni moliyalashtirish uchun ajratilgan qism.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi byudjeti – Qoraqalpog‘iston Respublikasi pul mablag‘lari jamg‘armasini tashkil etuvchi qism.

Mahalliy byudjet – viloyat, tuman va shahar doirasidagi byudjet daromadlari va xarajatlari.

Davlat byudjetining daromadlari quyidagilardan tashkil topadi:

Soliqlar, yig‘imlar, bojlar va boshqa majburiy to‘lovlar;

Davlat moliyaviy va boshqa aktivlarini joylashtirish va sotishdan olingan daromadlar;

Meros, xadya etish huquqi bo‘yicha davlat mulkiga o‘tgan mablag‘lar;

Yuridik va jismoniy shaxslardan kelgan daromadlar.

Xarajatlar esa quyidagilarga bo‘linadi:

Joriy xarajatlar, byudjet mablag‘lari oluvchilarining xarajatlari;

Kapital xarajatlar va ularga qaratilgan mablag‘lar;

Davlat qarzini qaytarish va unga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha to‘lovlar.

2020 yilgi O‘zbekiston davlat byudjeti ijrosi natijalari ko‘rsatkichlariga ko‘ra, byudjet xarajatlari 62,2 trillion so‘mni tashkil etdi, shundan ijtimoiy soha va aholini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash xarajatlari 34,6 trillion so‘m, iqtisodiyot xarajatlari 6,9 trillion so‘mga teng bo‘ldi.

Soliq Siyosati va O‘zbekistondagi Davlat Byudjeti

Soliq siyosatining optimallashtirilishi davlat byudjetiga soliq tushumlarining ortishiga, shu bilan birga, aholi turmush darajasining yaxshilanishiga olib keladi. O‘zbekiston Respublikasida soliq yukini kamaytirish va sodda soliq tizimi yaratish

maqsadida qator islohotlar amalga oshirilmoqda. 2020 yildan boshlab joriy etilayotgan yangi soliq konsepsiyasining asosiy maqsadi – soliq yukini kamaytirish, iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirish va tadbirkorlar uchun qulay muhit yaratishdir.

Xorijiy Tajribalar

Davlat byudjeti tashkil etishda xorijiy mamlakatlar tajribasini o‘rganish O‘zbekiston uchun muhim ahamiyatga ega. Xorijda davlat byudjeti tizimlarida soliq solish bazasi va soliq stavkalarini belgilash jarayonlari turlicha tashkil etilgan. Misol uchun, **Avstraliya**da markazlashtirilgan tizim qo‘llaniladi, **Kanada**da esa uch bosqichli tizim mavjud bo‘lib, soliq solish bazasi va stavkalari federal va mahalliy darajalarda taqsimlanadi. **Germaniya**da byudjet daromadlarining asosiy qismini soliqlar tashkil etadi, ular markazlashtirilgan tartibda yig‘iladi. **AQSH**da esa shtatlar va okruglar o‘z soliq stavkalarini erkin belgilash huquqiga ega.

Xulosa

Davlat byudjeti mamlakat iqtisodiy siyosatining asosiy yo‘nalishlarini amalga oshirishda, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlashda va aholi farovonligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston davlat byudjeti tizimining samarali ishlashi iqtisodiy o‘sishning tezlashishiga, iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga yordam beradi. Buning uchun davlat byudjetini to‘g‘ri tashkil etish va uni optimallashtirish, soliq siyosatini takomillashtirish va ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirish zarur. Xorijiy tajribalar asosida O‘zbekiston o‘z davlat byudjeti tizimini yanada takomillashtirishi mumkin.